

DOSYA/GÖZLEM VE GÖRÜŞLER**HEKİM ÜCRETLERİ NASIL BELİRLENİYOR ?
HEKİMLERİN ÜCRET MÜCADELESİNİN
EKONOMİ-POLİTİK ZEMİNİ ÜZERİNE
DÜŞÜNCELER***Erken ayrılan Dr. Mehmet Serçe'ye**Yavuz ÜÇKUYU****Ücretin Kaynağı**

Hekim ücretlerinin belirlenmesi ve ücret mücadelesi konusunu tartışmaya başlamadan önce, ücret kavramı ve genel olarak ücretlerin nasıl belirlendiğine ilişkin toparlayıcı bir çerçeveye gereksinim var. Önce bu gereksinimi karşılayacak bir çerçeve oluşturmaya çalışalım.

Bilindiği gibi ücret ilişkisi, kapitalist sistem için tanımlayıcı ana öğedir. İşçi, iş-gücünü belli bir parasal değer (ücret) karşılığı satar. İşçi, emeğini satmış ve emeğinin karşılığı ödenmiş gibidir. Sorunsuz görünen bu ödeme ilişkisi içinde Marks, gizlenmiş bir sömürü süreci keşfetti. Keşfin esası şudur: Ücretler, her zaman ücretli emek tarafından üretilen toplam değer altındadır. İşçi, iş-gücünün yeniden üretimi için gerekli değeri iş-gününün belirli bir bölümü (gerekli iş-zamanı) içinde üretir. İş-gücünün geriye kalan bölümü (artı-iş zamanı) bir ek değer ya da daha yaygın kullanımıyla artı-değer yaratmakta kullanılır.

Marks, yaratılan artı-değerin sermayenin kaynağı olduğunu gösterdi. Dolayısıyla sermaye dediğimizde, tarihsel bir çerçevenin (üretim araçlarının kapitalistlerin özel mülkü olduğu ve ücretli emek kullandıkları) sınırları içindeki toplumsal bir ilişkiyi ifade etmiş oluyoruz. İlişkinin ekonomik (sermaye birikimi, istihdam biçimleri vb), siyasi-ideolojik (örgütlenme düzeyleri, iktidar, hegemonya biçimleri vb) görünüm ve bürünmelerini, ücretli emekle sermaye arasındaki uzlaşmaz çelişki koşullar. Marks'ın sonraki çalışmaları keşif ve formüle ettiği bu genel kanunu, görünüm ve bürünmeler ile ete kemiğe büründürmeye yönelik olmuştur.

Ücretliler ve Ücretlilerin Oluşumu

Ete kemiğe büründürme çözümlerinin en önemlilerinden birisi, üreticilerin üretim araçlarından koparılması süreci ve bu süreçte egemen sınıfların kaba kuvvete varan uygulamalarının anlatımlarıdır. Marks'ın çalışmaları, küçük-orta köylülerle, bazı zanaatkarların topraklarından ve işlerinden nasıl kopartılarak gelişen sanayi için ucuz iş-gücü ve yedek iş-gücü haline getirildiklerini betimler.

Marks, özellikle küçük ve orta köylülerin ucuz ve yedek iş-gücü haline getirilmeleri sürecini, nihai olarak proleter ve burjuva olarak iki kutuplu bir toplumsal yapı haline geleceğini teorize ettiği kapitalist gelişmenin apaçık bir pratiği olarak anladi. Ona göre, kapitalist birikimin gelişmesi, emeğin artan toplumsallaşması ve üretim araçlarının merkezileşmesi süreçleriyle birlikte işler ve bu durum; kapitalizmin temel çelişmesini, üretimin toplumsal karakteri ile mülkiyetin özel şekli arasındaki çelişkiyi durmaksızın artırma eğilimi gösterir. Sonuç, iki kutuplu sınıf polarizasyonunun bir tarafta tekelleşme, karşı tarafta proleter yığılma noktasına ulaşması ile kapitalist özel mülkiyetin ölüm çanlarının çalmasıdır.

Görüldüğü üzere üretim araçlarının merkezileşmesi ve emeğin toplumsallaşması sonucunda, sayısal olarak yığılaşan ve koşulları benzeşen ücretliler ile mülk sahibi sınıf dolaylı olarak karşı karşıya kalacaktır. Dolaylı olarak, çünkü proleterya ile sermaye sınıfı arasında kalan tüm toplumsal sınıf ve kesimler ortadan kalkmış olacaklardır. Yani Marksizmde önemli bir çözümlenme aracı olan proleterleşme olgusu, orta-ara sınıflar merkezinde olmak üzere; tüm toplumsal sınıf ve kesimler için (hatta burjuvazinin bir kesimi için) özel bir durumu değil, genel bir eğilimi gösterir. Marksistler, ekonomik, siyasal, ideolojik

*Toplum ve Hekim Dergisi Yayın Kurulu Üyesi

analizlerle proleterleşmenin hangi toplumsal kesim ve sınıflar için öncelikli olduğunu anlamaya çalışırlar. Bir işçi sınıfı iktidarı aranişi içinde, bu analizlerin sonuçlarına bakarak siyasetlerine yön verirler.

Teoride dolaysız olarak karşı karşıya geliyor görünen ücretliler ile mülk sahibi sınıflar pratik olarak karşılıklı ilişkilerini dolaylımlar üzerinden yaşarlar. Yukarıdaki ifadenin Marksist yöntem açısından açılımı şudur: Marks çözümlerine, ele aldığı konuyu dolaylımlarından arındırarak en açık ve yalın şekilde göstererek başlar. Bu gösterimin hemen ardından açık ve yalın olanı, en karmaşık ilişki ve dolaylımları ile yeniden kurar. Böylece ilişki ve dolaylımların konunun özünü tahrip etmesini önlemeye çalışır. Marks'a çözümlerinde büyük kolaylıklar ve ön açıklıklar sağlamış olan bu yöntem; hiç de hak etmediği biçimde, kapitalizmin kendiliğinden sönmüneceğini öngördüğü, bu nedenle sınıf mücadeleleri içinde yer bulan dolayım ilişkilerine yeterince önem vermediği noktasında kendisine eleştiriler yöneltilmesine neden olmuştur. Oysa yeniden belirtirsek Marks, temel keşif ve formülasyonunu izleyerek, kendisini dolayım ilişkilerini çözümlenmeye adanmıştır. Ücretler konusunda ortaya koyduğu, "sermayenin ortalama ücretleri düşürerek artı-değer oranını artırmaya çalışacağı" biçimindeki temel formülasyon, konunun dolaylımları ve sınıf mücadelesinin rolüne önemli bir alan bırakır.

Ücretleri Düşürmede Sermayenin Siyasal Hegemonyasının Dayanakları

Ortalama ücretleri düşürmek, siyasal hegemonya kurmuş iktidarın iradesini kabul ettirmesi ile mümkündür. Bu kabul, sermayenin yeniden üretimi ve genişletilmiş yeniden üretiminin gerçekleştiği olağan koşullarda "rıza" temelinde gerçekleşir. Burada yaratılan "rıza"nın tek dayanağının ideolojik (yanılsama, yanlış bilinç) temelli olduğunu düşünmek yanılı olacaktır. "Rıza"nın ideoloji kadar, güçlü toplumsal-sınıfsal dayanakları vardır. Bu dayanaklar, temelde egemen sınıfın siyasi hegemonyasını kabul ederek geçici/kalıcı ittifak kurmuş tüm toplumsal sınıf ve kesimlerdir. Bu toplumsal sınıf ve kesimler, siyasal hegemonyanın devamına ekonomik, siyasal, ideolojik ve kültürel üretimleri ile katkıda bulunurlar.

İşçi sınıfı açısından bakarak, sermaye ile ittifak kuran toplumsal sınıf ve kesimleri deşifre edip "hain" etiketini yapıştırmak rahatlatıcı görülse de kolaycılıktır. Çünkü çoğunlukla şu tür bir durumla karşı karşıya değilizdir. Sermaye sahiplerinin şu toplumsal kesim ile ittifak kuruyorum, şununla şu derecede bir araya geliyorum, şunu dışlıyorum dedikleri; orta-ara sınıf ve kesimlerin belli bölmelerinin şu fiyata kendimizi sermayeye bağlıyoruz dedikleri bir açık ilişki yoktur. Böyle ilişkiler de olabilir; ama hakim ilişki diyalektik geçişli dolayım ilişkisidir. Siyasal hegemonya olarak adlandırılan hegemonik yapı sermayenin rengini taşımakla birlikte toplumsal sınıf ve kesimlerin siyasi projelerini de içerir. Toplumsal sınıf ve kesimler kendi projelerini yerleştirme umudu ve olanağı buldukları için ittifak içine girerler; aldatıldıkları için değil.

Dolayısıyla burjuva sınıfı ile ittifak içine giren sınıflar, sermaye birikiminin paylaşımından kendi sınıf ve kesimleri adına pay beklentisi içindedirler. Genellikle bu beklenti, kesimlerinin "ulvilikleri", "kaçınılmaz gereklilikleri", "yüksek prestijleri" gibi öğelerle süslenerek meşrulaştırılmaya çalışılır. Pay beklentisi karşılanmadığında hayal kırıklığı, genellikle "bize de böyle yapılırmı?" benzeri topluma dönük "mağdur" bir şikayetle sonuçlanır. Türkiye'de son yıllarda hakim ve savcı ücretlerini tartışırken "vicdanları ile cüzdanları arasında kaldıkları" ifadesi sermaye birikimi paylaşımına ilişkin topluma dönük tipik bir şikayet örneğidir.

Siyasi hegemonyanın kuruluşunda gözlenen sınıflararası bu ittifaklar biçimi, temel ilişkinin özünü değiştirmez kuşkusuz. Yani iki sınıflı bir kutuplaşma yönünde (burjuvazi ve proleterya yönünde polarizasyon) sınıfsal-toplumsal hareket, kimi zaman hızlı çözümlere uğrayarak, kimi zaman gözlemlenemeyecek kadar yavaş seyrederek devam eder. Sermaye ile özellikle orta-ara sınıf ittifakı ile biçimlenen siyasal hegemonya, burjuvazi ile işçi sınıfı arasında yaşanan çelişkileri ve bunalım-gerilim dönemlerini örten, ilişkiyi dolayım hale getiren bir maddi ağ oluşturur. Hoş bir benzetmeyle maddi ağ, sınıfsal çelişki ve çatışmaları soğuran bir sosyal amortisör işlevi görür. Maddi ağın kuruluş biçimi ve gücü, sınıfsal kutuplaşmanın ileri derecelerinde bile işçi sınıfı eksenli bir sınıf hareketinin oluşumunu zorlaştıran kimi zaman imkansızlaştıran bir rol oynar.

Maddi ağ ortaya çıkaran ve yeniden üreten temel koşul artı-değer birikiminin sağladığı olanaklardır. Muazzam bir servet siyasal hegemonik yapının elinde birikir. Bu birikim bir takım orta-ara sınıfın mahvına sebep olsa da; birikimin yarattığı olanağın kullanımıyla yeni orta sınıflar yaratarak, kimi orta sınıfların elinden tutarak, kimilerine mesafelenerek siyasi hegemonyayı yeniden ve yeniden üretir.

Orta-Ara Sınıflar, Temel Karakterleri

Orta-ara sınıfların temel karakteri nedir? İki yönlü karakteri vardır. Sınırlı özel mülkiyete sahip olmak ve sömürden dolaylı olarak yararlanmakla sermaye sınıfına, sermaye tarafından dolaylı olarak sömürülmekle de işçi sınıfına bağlıdırlar. Bu konum onları genel özellik olarak "kararsız", "ürkek", "şaşkın" bir toplum kesimi haline getirir. Ekonomik açıdan kendi içlerinde gelirleri bir hayli farklılaşmıştır. Bir hayli zenginleri olduğu gibi bir hayli fakirleri de vardır. Zengin ya da fakirlikleri onların sınıfsal aidiyetlerini değiştirmez. Geçiş katı da diyebileceğimiz bu sınıf, sermaye sınıfına katılma umuduyla, proleterleşme korkusunu bir arada yaşaması nedeniyle tutucu bir konumdadır. Hemen her zaman mevcut siyasal-ekonomik düzenin devamından yanadırlar.

Kimlerdir bu orta-ara sınıflar: Marksist tanımlamaya uyacak olursak köylüler, küçük tüccarlar, esnaf ve zanaatkarlar; memurlar, avukat, hekim, mühendis, mimar, bilim adamı, subay, yazar, sanatçı, öğretmen, bankacı,

gazeteci, hakim, bürokrat gibi meslek ve serbest meslek sahibidirler. Köylü, küçük tüccar, esnaf ve zanaatkarları dışarıda tutacak olursak kalanların önemli bölümünün ücretli olduğu görülür. İşte bu ücretli kesim işçi sınıfından ortalama olarak daha yüksek ücret alır. Yüksek ücretin bir bölümü emeklerinin nitelikli oluşu ve iş-gücünün kendini yeniden üretimi gereksinimi gibi faktörlerle açıklanabilse de; kanımca bu çözümlenemeye daha çok proleteryanın kendi içindeki ücret farklılaşmasını açıklamakta başvurmak daha doğru olacaktır. Böyle yapılmazsa siyasal hegemonyanın tesisi, sınıf mücadeleleri ve sınıf hareketleri ile sınıf ittifakları, ücret politikaları, ücret düzeyleri vb gibi konular yeterince anlaşılabilir. Burada bir toparlamaya giderssek, orta-ara sınıf kategorisi diyebileceğimiz bu kesimin, işçi sınıfına göre ortalama ücretin üzerinde olarak yüksek ücret aldıkları ve ücret ilişkisinin (paylaşımın) bu biçiminin siyasal hegemonya tesisi, "maddi ağ"ın ortaya çıkışında önemli bir belirleyen olduğu ifade edilebilir.

Orta-Ara sınıfların Ücretlerinin Oluşumu

Marks farklı ücret düzeylerinin oluşumunu açıklarken somut ekonomik durum, işçi sınıfının örgütlenmesi, örgütlenmenin gücü, ülkedeki geleneksel hayat biçimi gibi faktörlere dikkat çekmiştir. Yine şüphesiz ücret düzeylerinin oluşumunda kafa-kol emeği ayrımı, kadın ayrımı, çocuk ayrımı, hatta etnisite önemli Marksist açıklayıcı kategoriler olma özelliklerini korumaktadırlar. Makalede söz konusu kategorileri dışlayan bir tutum söz konusu değildir. Ele aldığımız konunun orta-ara sınıf içinde değerlendirilen hekim ücretleri olması (örneğin kadın hekimlerin ücretlerinde-gelirlerinde ayrımcılığın kimi biçimlerinin sürdüğü tartışma götürmez) nedeniyle konunun kendine özel dinamikleri öne çıkarılmıştır. Daha doğrusu, orta-ara sınıf ücretlerinin oluşumunu incelememiz Marksist kategorilerin belirlediği yöntemsel çerçeveye bağlı kalınarak yapılmaya çalışılmaktadır.

Orta-ara sınıf ücretlileri için belli bir kabalıkla şu tür bir genelleme yapabiliriz: Kapitalist gelişmenin üretim süreci, gereksinimlerini karşılamak üzere feodal ve pre-kapitalist orta-ara sınıf meslekleri, kapitalizmin temel ilişkisi olan ücret ilişkisine girmeye koşullar. Bu "koşullama" sadece "zor" kullanarak yürütülmez; yine sadece Marksist "proleterleşme" dinamiği ile açıklanamaz. Koşullama ilişkisinde, sermaye sınıfı ile orta-ara sınıfın, sermaye birikimi ve sermayenin yeniden üretiminin gerçekleştirilmesi konusunda karşılıklı "rıyaya" dayanan bir paylaşım rejiminin kurulması çabası önemli bir etkidir. Kurulan rıyaya dayalı paylaşım rejimi, geleneksel serbest çalışma biçimlerini çözerek, orta-ara sınıfların ücretli kesimlerini genişletir.

Orta-ara sınıfların tek gelirleri çoğu zaman ücretleri değildir. Ortalama ücretin belli düzeyinin üzerinde herkes tarafından açıkça görülen biçimde ücret almalarının toplumsal huzursuzluklara neden olabileceği de göz önünde tutularak; ücret gelirine değişik biçimde katkılar sunan "ayrıcılıklarla" donatılmışlar; ya da kimi geleneksel "ayrıcılıklarını" korumuşlardır. Hekimlerin serbest

çalışmaya ücret ilişkisinin varlığında devam edebilmeleri korunan "ayrıcılıklar" içinde değerlendirilebilir. Orta-ara sınıfların ücretleri dışında gelir elde ettikleri ayrıcalıkları toplumsal olarak meşrulaştırılmıştır. Kimse neden bu kesimlerin bu tür ayrıcalıkları olduğunu sorgulamaz. Prestijleri vardır ve "ulvi" bir işi yerine getirmektedirler. Ayrıcalıklar çoğu durumda kamusal denetimin dışında bırakılmıştır. Verilebilecek pek çok örnekten seçerek, hakimlerin emeklilikten sonra ya da istifa ile avukatlık yapmaları, emekli askerlerin şirket yöneticiliklerine getirilmeleri, mali denetim uzmanlarının yeminli mali müşavirlik yapmaları gibi örnekler verilebilir. Burada kamu adına yürütülen kimi ilişki ve bilgi birikiminin "ayrıcılıkların" kaynağı olarak kullanılmasındaki etik sorunlar bir yana bırakılırsa; orta-ara sınıfların ayrıcalıklarla siyasal hegemonya kuruluşunda ittifak güçleri haline getirilmesi söz konusudur. Ve kapitalizmin kendine özgü ahlaki bu tip etik sorunlar gibi pek çok durumu kolaylıkla içine sindirir.

Hekim Ücretlerinin oluşumu

Makalemizde esas olarak hekim ücretlerinin oluşumunu ele aldığımız göre hekimlerin ücretleri için genel olarak, ortalama ücretlerden yüksek olarak saptandığını söyleyerek başlayabiliriz. Yine geleneksel veya sonradan sağlanan "ayrıcılıklarla", sınıf atlama umudunu canlı tutacak, sermayenin siyasal hegemonyası içinde rol alacak biçimde ücret dışı gelir elde etme olanağının hekimler için korunduğunu ifade edebiliriz. Aynı şekilde "ayrıcılıkların" sağladığı ekonomik güç ve toplumsal prestij, ortalama ücretten yüksek ücret elde etmenin koruyucu ve kollayıcı güvencesidir. Dolayısıyla, hekimlerin de içinde bulunduğu orta-ara sınıf ücretlerinin oluşumunda, "ayrıcılıkların" sağladığı ekonomik güç ve toplumsal prestijin tاین edici etkisi dikkate alınmadan doğru sonuçlara varmak olası değildir. Buradaki "toplumsal prestijin", sermayenin siyasal hegemonyası ile kurulan ittifakın ürettiği ideolojik ve kültürel motiflerden oluştuğuna dikkat edilmelidir. Böylece orta-ara sınıfların, işçi sınıfından farklı olarak ücretlerinden daha kolay ayrıcalıklardan ise çok zor vazgeçmelerindeki tutum daha anlaşılır olmaktadır. "Ayrıcalıkların" korunması doğrudan ücret mücadelesine içkindir ve sermayenin siyasal hegemonyası içinde sınıfın kendi projesi ile var olup olmama sorunudur.

Hekimlerin özel gelir "ayrıcılıklarına" biraz daha yakından bakabiliriz. İlk öne çıkan "ayrıcılık" part-time çalışma olanağıdır. Part-time çalışma, tümüyle kamu dışında muayenehane açma benzeri serbest olabileceği gibi, istihdam edildiği kurumun dışında kamusal ya da özel olabildiği işyeri hekimi, turizm hekimi, okul hekimi, kurum hekimi, poliklinik hekimi, hastane, tıp merkezi hekimi olarak çalışma; bunun yanında istihdam edildiği kurumda gönüllü, vardiyalı, sur-time çalışma gibi çalışma biçimleri, part-time çalışma ayrıcalığının değişik bürünümleri olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte döner sermaye kaynaklarının hekimi öne çıkaran paylaşımı, hekim emeği odaklı performans dayalı döner

sermaye paylaşımı hekimlerin ücret dışı gelir elde ettikleri bazı ayrıcalıklardır.

"Ayrıcalık" olarak ifade edilen çalışma biçim ve olanaklarının işçi-sınıfı örgütlenmesini zayıflatıcı, sınıf dayanışmasını bozucu, iş güvenliğini zedeleyici, sınıf bilinçlenmesini engelleyici yönleri nedeniyle bu tür "ayrıcalıkların" uzun vadede hekimlerin sömürsünü derinleştirebileceği tartışması yürütülebilir ve gereklidir de... Ancak yürütülecek her türlü tartışmada dikkat edilmesi gereken; orta-ara sınıf özelliği gösteren hekimlere orta-ara sınıf olanaklarını yaşatan ve toplumsal prestijlerinin kaynağının bu tür "ayrıcalıklar" olduğu gerçeği ve hekimlerin ağırlıklı gövdesinin bu "ayrıcalıklar" aracılığı ile sermayenin siyasal hegemonik projesine gönüllü olarak eklemledikleridir. Nesnel olarak bu eklemleme içindeki hekimlerin bir bölümünün epeyce sol ideolojik-siyasal üretim ve pratik tutum sergilemeleri bir aydın sorumluluğu olarak son derece değerlidir; ancak siyasal üretim ve pratiğinin belli düzeylerinde "geri çekiliş" ve "tutuculaşma" içine girme olasılığı sınıfsal köken nedeniyle daha yüksektir. Çünkü, sınıfsal köken son derece nesnel ve o nesnellüğün "zincirlerinden başka kaybedecek şeyleri" vardır.

Siyasal hegemonyanın kurulmasında sınıf ittifaklarını oluşturma ve sürdürmenin temel kaynağının sermaye birikimi olduğunu bir kez daha hatırlatalım. Dolayısıyla "ayrıcalıklar rejimi" diye de tanımlayabileceğimiz bu hegemonya çevresindeki özel eklemlemenin, en gelişmiş hali ve ilk şekillenişinin emperyalist sömürü ile palazlanan gelişmiş kapitalist ülkelerde ortaya çıkmasının rastlantı olmadığı anlaşılır bir durumdur. Buradan belli dönemlerde siyasal bir söylem değeri olmakla birlikte ülkemizde epeyce sık kullanılan, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki orta sınıf gelirlerini ulaşılacak hedef olarak göstermenin, stratejik olarak kapitalist restorasyona fit olmak anlamına geldiği uyarısını yapabiliriz. Avrupa Birliği tartışmalarının yürütüldüğü bir dönemde İngiltere'de bir hekimin yıllık gelirin şu kadar, Almanya'da bu kadar olduğu tartışmaları en fazla "adam gibi kapitalizm" isteği ile sonuçlanabilecektir. Oysa sermaye olanakları açısından örneğin Türkiye ile İngiltere karşılaştırılmayacak büyüklüklerdir. Hele birisi İngiltere'de bir işsiz sizin en nitelikli işçinizden daha yüksek ücret aldığını söylerse, sizin siyasal bilinç taşıyıcı çalıştığınız kişi için "adam gibi kapitalist olmadığınız" için hayıflanmak en gerçekçi seçenek olacaktır.

Kapitalist Bunalım Dönemleri

Bir kural olarak, sermayenin siyasal hegemonyasının sınıfsal ittifaklarla kurulması ve sürekliliğinin sağlanmasının kapitalizmin genişleme sürecinde görece sorunsuz şekilleneceğini söyleyebiliriz. Genişleme döneminde genel olarak ortalama ücretler yükselecek, orta-ara sınıflar ayrıcalıklarını sürdürecektir, orta-ara sınıfların kimi kesimleri "yeni" ayrıcalıklarla donatılabilir, önemlisi orta-ara sınıflar kendi geleceklerine ilişkin kimi projelerini gerçekleştirme

umudunu koruyacaklardır. Çünkü kapitalist genişlemenin yarattığı sermaye birikiminin siyasal hegemonyanın kurulması ve sınıfsal çelişkilerin budanması noktasında kullanılabilir durumu ortaya çıkmış olacaktır.

Kapitalist genişlemeyi izleyen daralma-kriz dönemlerinde sermayenin siyasal hegemonyası, sınıfsal ittifaklar düzeyinde yeterince finanse edilemeyecek, dahası ittifaklara aktarılan finansmanın bir bölümü geri çekilecektir. İşte bu durumun doğal sonucu olarak mevcut üretim ilişkilerine duyulan "rıza" sarsılacak, sermayenin siyasal hegemonyasının üretim sürecindeki rolüne güven azalacaktır. Bu koşullar sınıfları, sermaye ittifakından çözen bir dinamiğin harekete geçme koşullarıdır. Mevcut üretim ilişkilerini sürdürmek sermaye açısından artık "zor" araçlarını kullanmayı gerektirecektir. Önemlisi sermaye ile orta-ara sınıf ittifakına dayanan ve sınıfsal çelişkileri dolayımlaştırılan ve soğuran "maddi ağ" tahribata uğrayacaktır. Orta-ara sınıflar açısından sonuç, krizden asıl etkilenen kesimlerinin tedrici olarak sermayeden bağımsızlaşmalarıdır.

Kuram ve tarihsel birikim, kriz koşullarında sermayenin siyasal hegemonyasından bağımsızlaşan orta-ara sınıfların, sınıfsal karakterlerine (kararsız, şaşkın) uygun olarak iki tür hareket edebileceklerini göstermektedir. Burada harekete yön veren işçi sınıfı hareketinin niteliği ve gücüdür. Orta-ara sınıflar işçi sınıfı hareketinden etkilenerek ona eklemenebilecekleri gibi; sermaye birikimi paylaşımında "başarısız" buldukları sermaye sınıfı adına hareket ederek işçi sınıfı hareketinin karşısında yer alabileceklerdir.

Kapitalizmin dünya ölçeğinde 1970'li yıllarda başlayan krizi (daralma dönemi), yukarıdaki teorik saptamanın pratik süreçlerini karşımıza çıkarmıştır. Kapitalizmin 1970'li yıllarda başlayan krizine yönelik orta-ara sınıfların tutumlarının ana çizgilerine baktığımızda, Marksist kuramcılarının vurguladıkları gibi, ekmelelerinden (ücretlerinden) önce temel olarak "ayrıcalıklarını" koruma yönünde hareket edecekleri tespitini doğrulayan bir yönelim içinde olduklarını görebiliyoruz. Kapitalist daralmanın 1970'li yıllardaki bu devresinde yaşanan reel sosyalizmin çözülmesi, işçi sınıfı hareketlerinde yenilgi ve geri çekilme, orta-ara sınıfların bağımsızlaşan kesimlerin aranişının sermayenin siyasal hegemonyasının bir başka düzeyde yeniden kurulması noktasına taşımıştır. Şüphesiz tümüyle değil ağırlıklı olarak... Geline bu noktanın orta-ara sınıflar için çıkış reçetesinde işçi sınıfı kazanımlarına saldırı vardır. Ücretlerin dondurulması, çalışma koşullarının esnekleştirilmesi, devletin sosyal fonksiyonlarının budanması, özelleştirmeler, işten çıkarmalar, çalışanlara ek vergiler getirilmesi gibi politikaların oluşturulması ve harekete geçirilmesinde orta-ara sınıflar aktif rol oynamışlardır.

Orta-ara sınıfların tamamı kastedilmiyor kuşkusuz. Türkiye örneğinde kapitalist daralmaya karşı neo-liberal politikaların oluşturulması ve uygulanmasında öne çıkan medya profesyonelleri, işletmeciler, finans uzmanları,

halkla ilişkiler uzmanları gibi görece yeni yaratılan orta-ara sınıflar yanında, yeni politikaları harekete geçirmede ihtiyaç duyulan "zor" aygıtının başında bulunanlar (asker, polis, hukukçu, bürokrat gibi) asıl kastedilenlerdir. Sermaye sınıfa da, elindeki daralan olanakları bu kesimleri siyasal hegemonyanın tesisinde ittifak içinde tutmak için kullanmıştır. Sermaye sınıfı açısından isabetli ve yaşamsal görünen bu ittifak tercihinin hekim, mühendis, öğretmen gibi ücretli orta-ara sınıfları karşısına alma, onlara savaş açma gibi bir politika ile ilgisinin olmadığı bilinmelidir. Eldeki olanaklar buna elvermektedir; kriz atlatılmaya başlandığında, "küstürülenler" siyasal hegemonyanın tesisi içinde "hak ettikleri yeri alacaklardır."

Hekim, öğretmen, mühendis gibi orta-ara sınıf mesleklerin krizden daha çok etkilenmelerinde önemli bir noktanın altını çizmek gerekir: O da, özellikle genişleme dönemi kapitalizminin bir ürünü olarak değerlendirilebilecek refah devleti uygulamaları ve bu uygulama içinde finanse edilen sağlık, eğitim, sosyal güvenlik alanlarından önemli ölçüde finansmanın çekilmesidir. Bunun sonucunda, örneğin sağlık sektöründe ortalama ücretler hızla düşmüş, sektörün orta-ara sınıf bölmesini oluşturan, hekim, diş hekimi, eczacı, hastane yöneticisi vb gibi meslekler ciddi ücret ve gelir kaybına uğramışlardır. Gelişmiş kapitalist ülkelerde refah devleti finansmanından pay alarak sermayenin siyasal hegemonyasının kuruluşunda ittifak içinde tutulan hekim, diş hekimi, eczacı, hastane yöneticisi vb gibi mesleklerin, daralan refah devleti finansmanı yerine konulan kimi yeni "ayrıcılıklarla" kayıpları telafi edilmeye çalışılmaktadır. Sağlık sektörü içindeki orta-ara sınıfın lehine, sektörün emekçileri ile olan ücret makasının açılması, ücret geliri dışındaki gelir getirici "ayrıcılıkların" genel gelir içindeki payının artırılması yöntemleri telafi mekanizmalarının temeli oluşturulmaktadır. Bu telafi mekanizmalarının da etkisiyle, özellikle başta gelişmiş kapitalist ülkelerde olmak üzere; gelirlerini refah devleti uygulamaları finansmanı içinde elde eden orta-ara sınıfların sermayenin siyasal hegemonyasından bağımsızlaşma yönündeki hareketleri çok sınırlı düzeyde tutulabilmiştir.

Türkiye Örneği

Türkiye az gelişmiş kapitalist niteliğiyle, kapitalist krize bir gelişmiş kapitalist ülke düzeyinde yanıt üretecek sermaye birikiminden yoksundur. Dolayısıyla sermayenin siyasal hegemonyasının kuruluşu zor; kırılması kolaydır. Kapitalizmin dünya ölçeğindeki krizini birlikte yaşayan Türkiye'de sermayenin zaten sorunlu olan siyasal hegemonyasında 20-25 yıldır çözümler ve gelgitler oluşmaktadır. İşte bu çözümler ve gelgitler, Türkiye'yi adına kimi siyasetçilerin "restorasyon" dedikleri, sermayenin siyasal hegemonyasının yeniden kurulması sürecinin içine itmiştir.

Bilinmelidir ki, hiç bir kapitalist siyasal hegemonya, orta-ara sınıflara dayanmadan kurulamaz. Türkiye'de kapitalist kriz orta-ara sınıfları farklı düzeylerde etkilemiş; orta-ara sınıflar ücretlerinde gerileme yaşamışlar ve kimi

"ayrıcılıklarını" yitirme durumunda kalmışlardır. Bu durumun, orta-ara sınıflar için sermayenin siyasal hegemonyasını şu ya da bu biçimde sorgulamasına yol açması çok doğaldır. Krizin uzayacağı ve kendi içinde kimi derinleşmeler yaşayacağı anlaşılmaması, sorgulamaların bağımsızlaşma noktasına taşınabileceğini göstermektedir. Burjuvazi, siyasal hegemonyayı sorgulayan orta-ara sınıf kesimleri ile birlikte bir başka düzeyde siyasal hegemonyayı yeniden kurmak sorunu ile karşı karşıyadır. Siyasal hegemonya yeniden üretilirken, orta-ara sınıfın kimi bölmelerinin burjuvaziden bağımsızlaşması olasılığı, ortada etkili bir işçi sınıfı hareketi bulunmadığı için fazla tehlikeli bulunmamaktadır. Ortada tedirgin edici bir tehlike olmadığını gören sermaye sınıfı, siyasal hegemonyasını yeniden kurma yolunda orta-ara sınıfları elindeki dar finansal olanaklarla ittifak içine alabileceğini düşünmektedir.

1960'lı yıllardan 1990'lı yılların ortasına kadar devam eden dönemde, sermayenin siyasal hegemonyasından bağımsızlaşan orta-ara sınıfın kimi kesimlerinin (bu kesimler içinde hekimler de var) aranırlarının sol bir içerik kazanmasında işçi sınıfı hareketinin verili gücü etkili olmuştur. Nedenleri burada tartışılmayacak şekilde işçi sınıfı hareketinin 1990'lı yıllarla başlayan yenilgi ve gerilemesi sonucunda sermaye siyasal hegemonyasından bağımsızlaşan orta-ara sınıf aranırlarında işçi sınıfı hareketine eklemleme giderek silikleşmeye başlamıştır. Kuşkusuz orta-ara sınıf bağımsızlaşmasını ortaya çıkaran kriz koşulları aynı zamanda işçi sınıfı eksenli bir seçeneğin nesnel koşullarının da var olduğunu göstermektedir. Ancak görülen nesnel koşullarla bakışımı bir işçi sınıfı hareketinin yokluğudur. Bu koşullarda tarihsel örnekler bize bağımsızlaşan orta-ara sınıfların hareketinin yönüne ilişkin ihtiyatlı olunması gerektiğini anlatmaktadır. Uzayan krizi içinde 2000 krizini yaşayan Türkiye'de seçimler sonucu iktidar olan AKP'nin siyasal hegemonik söylemi içinde bağımsızlaşan orta-ara sınıf ve kesimlerin desteğini görmek gerekir.

1960'lı yıllardan sonra bağımsızlaşarak yükselen işçi sınıfı hareketine de zaman zaman değişik düzeylerde eklemelenen orta-ara sınıfların (hekimler de içinde olmak üzere) hareketlerinin, Türkiye'ye özgü bir özellikle sermayenin siyasi hegemonyası ile bulaşık ilişkisi, sonraki dönemlerdeki orta-ara sınıfların aranırlarının anlaşılmasında önemli bir etkidir. Bu etkeni kabaca şöyle ifade edebiliriz. 1960'lı yıllarla birlikte feodal ve pre-kapitalist unsurlara dayanan ticari sermayeyle gecikmiş bir mücadele, içine giren sanayi sermayesi yanında aydınları, orta-ara sınıfların kimi bölmelerini ve işçi sınıfının bazı unsurlarını bulmuştur. Temel olarak ilerlemeci kapitalizm, "adam gibi kapitalizm" isteği olarak tanımlayabileceğimiz sanayi sermayesi merkezli bu mücadele sanayi kapitalizminin üretim sürecinin gereksinimleri doğrultusunda, orta-ara sınıfların geleneksel çalışma biçimlerini değiştirmeyi de hedeflemiştir. Emek gücünün yeniden üretimi gereksinimlerini karşılamak için hekimler de içinde olmak üzere, orta-ara sınıf mesleklerin çalışması ve istihdam

biçimlerine düzenlilik ve denetlenebilirlik kazandırılmaya çalışılmıştır.

Hekimlerin çalışma ve istihdam koşullarını köklü biçimde düzenleyen 224 Sayılı Sosyalleştirme Yasası ile en gelişmiş biçimini 1978 Tam Gün Yasası'nda bulan düzenlemelere bu yönüyle de bakmak gerekir. Hekim hareketi bir yönüyle yükselen işçi sınıfı hareketine eklenirken, bir başka yönden de sanayi burjuvazisi ile ilerlemecilik ekseninde buluşarak, "adam gibi kapitalizm" olarak ifade edebileceğimiz kapitalist restorasyona fit olma buluşıklığını bir arada yürütmüştür. 1978 Yılında çıkarılan Tam gün Yasası'nın geleneksel çalışma "ayrıcılıklarının" sağladığı gelirleri azaltırken yerine ortalama ücretlerden yüksek ücret alma "ayrıcılığı" ikame etmesi, hekimlerin kapitalist ilerlemecilik eksenli olarak sermayenin siyasal hegemonyası ile ilişki kurmalarını sağlamıştır. Hekimlerin sermayenin siyasal hegemonyası ile bu ilişkilene biçimleri sonraki dönemde orta-ara sınıf ayrıcalıklarını koruyarak, "adam gibi kapitalizm" kurma ekseninde siyasal taleplerini demokrasi, barış, özgürlük ile sınırlayan bir harekete yönelmelerinde etkili olmuştur. Kapitalist krizle birlikte "ayrıcılıklarını" koruma noktasında sendeleyeyen bu hareket, zorunlu olarak "ayrıcılıklarını" koruma refleksi içinde, kendini işçi sınıfı hareketi ile birlikte ücret mücadelesinin içinde bulmuştur. Hekim hareketi içinde sol kadrolara, unsurlara siyaset şansı tanıyan da bu gelişme olmuştur.

Hekimlerin Sınıfsal Konumu

Hekimler için, sınıf içi kompartmanlarında ne derece fırtınalar yaşarlarsa yaşasınlar, daha uzun süre orta-ara sınıf karakterlerini koruyacaklarını söyleyebiliriz. Sınıf atlama umudu ile proleterleşme korkusunu had safhalarda da yaşasalar bu genel durum değişmeyecektir. Hekimlerin sınıfsal hareketlerini değerlendirirken işçi sınıfı hareketi açısından asıl önemli gösterge siyasal hegemonya ile kurduğu ilişki biçimi olacaktır.

1978 yılındaki Tam Gün Yasası ile elde ettikleri yüksek ücret "ayrıcılığı" 12 Eylül düzenlemeleri ile yitiren hekimler, sanayi kapitalizmi merkezli düzenlemelerin ücretli kesimlerini genişletmiş olması nedeniyle ücret politikalarından daha fazla etkilenir olmuşlardır. Neo-liberal politikaların getirdiği orta-ara sınıfların kendi içindeki ücret farklılaşmaları nedeniyle daha önce daha az yaşadıkları belli kesimlerinin gürece refahlığı ile belli kesimlerinin yoksulluğunu hatta proleter çalışma koşullarını bir arada yaşamaya başlamışlardır.

Neo-liberal politikalar hekimlerin geleneksel çalışma biçimlerinin ortaya çıkardığı eşitsizlikleri önemli oranda derinleştirmiş ve az çok standart olması beklenen kamusal istihdam alanlarında bile ciddi ücret ve gelir farklılaşmaları yaşamalarına neden olmuştur. SSK'da çalışan, hastanede çalışan, üniversite hastanesinde çalışan hekimler vb gibi en çok sayıda hekim istihdam edilen birinci basamakta çalışan hekimlere göre önemli düzeyde yüksek ücret almaya başlamıştır. Yine buralarda zaten yüksek ücretle çalışan hekimler döner sermaye uygulaması gelirlerinin

paylaşımı ve istihdam edildikleri kurumun muayenehane hekimliği, işyeri hekimliği gibi "ayrıcıklı" çalışma biçimlerinin önünü açması nedeniyle (işverenin SSK'da istihdamlı hekimi SSK'nın kurumsal olanaklarından da yararlanmak üzere tercih edişi; kamu hastane olanaklarının biçimi ne olursa olsun muayenehane gibi özel çalışmada şu ya da bu biçimde kullanılması olanağı -hasta yatırma, reçete yazma, tetkiklerin öne alınması vb.) gelir düzeylerini daha da artırmışlardır.

Hekimlerin yoksullaşan ve proleter çalışma koşullarına yaklaşan birinci basamakta istihdamlı kesiminin kendi hareketini yaratarak işçi sınıfı hareketi ile eklenmesi olasılığı mesleğin ilerici-siyasal unsurları için önemli bir uğraş alanı olmuştur. "Bilinç taşıma" ile tanımlayabileceğimiz bu uğraşının önünde, birinci basamakta istihdamlı hekimlerin çalışma alanlarının küçüklüğü, birbirinden kopukluğu yanında; buradaki hekimlerin "taşralılıkları", "kendine yabancılaşmaları" önemli sorunlar oluşturmuştur. Şimdi bu "uğraşığı" çok daha imkansız kılan görece yeni iki dinamik ortaya çıkmıştır. Birinci dinamik, orta-ara sınıf aranırları için ortada eklenilebilecek genişlikte bir işçi hareketinin yokluğudur. İkincisi birinci basamağa getirilen döner sermaye uygulaması ile sermaye bu kesime "barış" çubuğu uzatmıştır. Döner sermaye payları, döner sermayeden öteden beri beslenen kesimlere verilen kadar olmasa da birinci basamak hekimlerin ücret gelirleri içinde şimdiden belli bir ağırlığı oluşturmaya başlamıştır. Önemlisi, gelişmeler birinci basamakta istihdamlı hekimlerin ağırlıklı bölümünün bu barış çubuğunu kabullendiğini ya da sessizlikle onayladığını göstermektedir.

Birinci basamak sağlık hizmetlerine getirilen döner sermaye uygulaması ve performans dayalı ücret uygulamaları temel finansmanını işçi sınıfının emeklilik ve sağlık fonları ile cepten ödemelerden sağlamaktadır. Bu durum hekimlerin ücret kazanımlarında, işçi sınıfı kazanımları aleyhine bir gelişmeye işaret etmektedir. Yine söz konusu döner sermaye uygulamalarındaki hekim merkezli paylaşım, hekimler ile sektörün proleterleri olarak nitelenebilecek sağlık emekçileri ile bağların zedelenmesine ve siyasal-ideolojik olarak kopmasına neden olabileceği düzeydedir.

Türkiye kapitalizminin siyasal hegemonyasını yeniden kurarken orta-ara sınıflara aktarabileceği kaynakların önemli kısıtlılıkları vardır. Kriz içindeki Türkiye 2000 yılına benzer yeni bir kriz içinde krizle karşılaştığında -ki bu olasılık kuvvetli görünmektedir- kaynak kısıtlılığı orta-ara sınıflar için yeni bir siyasal hegemonyadan bağımsızlaşma sürecinin yaşanmasına neden olabilecektir. Bu tür bir orta-ara sınıf bağımsızlaşma süreci, eklenilebileceği bir işçi sınıfı hareketi ile buluşmazsa, kaçınılmaz olarak kılıcını işçi sınıfı kazanımlarına yöneltebilecektir. Ciddiye alınması gereken ve tarihte Alman faşizmi gibi sevimsiz örnekleri olan bir orta-ara sınıf hareketi tehlikesi ortaya çıkabilecektir. Kendi orta-ara sınıf özlemleri için hareket ederken son belirlemede sermayenin siyasal hegemonyası sorununu çözme yönünde davranan bir hareket...

Türkiye’de bu tür bir orta-ara sınıf hareketinin ortaya çıkmayacağı güveni duyanların, güveni sağlayacak yönde davranarak “aymazlık” içinde olmamaları gerekir. Kuşkusuz yeniden altını çizersek, bir orta-ara sınıf bağımsızlaşması koşulları aynı zamanda işçi sınıfı alternatifinin varoluş koşullarıdır. Bu koşulun sağlanabilmesinin tek yolu da nesnellikle bakımlı bir işçi sınıfı hareketinin ortaya çıkarılmasından geçer. İşçi sınıfı hareketi ortaya çıkarılmazsa, istenmeyen gelişmelerin ortaya çıkmaması için “efsunluluktan” söz etmek boşuna olacaktır.

Toparlama

Uzayan kriz içinde krizler (daralma) yaşayan (1994, 2000 krizleri vb) Türkiye’de sermayenin siyasal hegemonyasının yeniden tesisi ve bununla ilgili orta-ara sınıfların konumlanışlarına ilişkin aşağıdaki saptamaları yapabiliriz:

1-Uzayan ve daha da uzayacağı anlaşılan kapitalist daralma, siyasal hegemonyanın kuruluşunun finansmanında sorunlara yol açmaktadır. Bu durum hegemonyanın orta-ara sınıflar nezdinde sorgulanmasına neden olmaktadır.

2-Kapitalist kriz koşulları aynı zamanda bir işçi sınıfı seçeneği için nesnel zemin sunsa da, nesnellikle bakımlı bir işçi sınıfı hareketi yaratılamamıştır.

3-Bağımsızlaşma dinamiği gösteren orta-ara sınıf aranımlarını karşılayacak bir işçi sınıfı hareketinin yokluğunda, orta-ara sınıf aranımlarının sermaye adına siyasal hegemonyayı yeniden kurmaya soyunurken karşısına işçi sınıfını olması kaçınılmazdır.

4-Orta-ara sınıflar için emekçi kazanımlarına yönelmenin esası, kriz koşullarında “ayrıcılıkların” korunması ve “yeni ayrıcılıkların” yaratılmasıdır.

5- Ücret politikaları içinde öne çıkan “performansa” dayalı ücretlendirmede, sermaye paylaşımının orta-ara sınıflar lehine yeniden kurulması niyeti vardır.

6-Orta-ara sınıfın ilerici kadrolarının, içinde buldukları orta-ara sınıftan işçi sınıfı hareketi ile eklemler bir hareket yaratma olasılığı kalmamış ya da çok zayıflamıştır.

7- Ücret mücadelesi son derece dolayimsız sınıfsal bir nitelik kazanmıştır.

8-“Ayrıcıklı” kesim yaratmaya dayanan performansa dayalı ücretlendirme orta-ara sınıfların işçi sınıfı ile zayıf bağlarını kopartıcı bir dinamik özelliği gösterebilecektir.

9- Orta-ara sınıfların ücret gelirlerinin belirlenmesinde “ayrıcılıkların” daha etkili olduğu bir döneme girilmiştir.

10-Orta-ara sınıfların, kendi sınıfsal ücret taleplerini öne çıkararak ortalama işçi ücretlerinde yükselme sağlamaları şansı yoktur. Tersine orta-ara sınıf merkezli talepler dolaylı olarak sermaye sınıfının işçi sınıfı kazanımlarına yönelik saldırılarını meşrulaştıracaktır.

Ne Yapmalı?

Yükselen işçi sınıfı hareketine dayanan orta-ara sınıf aranımları dönemi kapanmıştır. Bu tren kaçırılmıştır. Ancak Türkiye kapitalizmi yeni trenler üretmeye devam edecektir. Hekimlerin orta-ara sınıf olarak bağımsız hareket etmelerinin önünü açacak girişimlerden kaçınmak gerekir. Hekimleri öncelikle kendi sektörlerinin emekçileri olan sağlık emekçileri ile buluşturmak zorunludur. Bunun yolu ise meslek örgütü faaliyetinden çok sendikal faaliyetten geçer.

Şüphesiz meslek odaları işlevsizdir, kapatılmalıdır denilmiyor. Bu çok yanlış olur. Önemli olan süreci doğru değerlendirerek gerekli taktik adımları atmaya başlamaktır. Türkiye yeniden bir krize girecektir. Bu tür bir durumda bağımsızlaşan orta-ara sınıfların sermaye adına hareketinin yerine bir işçi sınıfı hareketi ile eklemlenmelerini sağlamak gereklidir. Barbarlığın gelmemesi buna bağlıdır. Hekimlerin geleneksel sol damarları, böyle bir sürece dahil olunmasına izin vermez kolaycılığın düşülmemelidir. Bu damar varsa, işçi sınıfı ile birlikte hareket ederek, orta-ara sınıfa “pusula” damarı olarak kullanılmalıdır.